

Сутність, структура професійної компетентності майбутніх фахівців галузі фармація

І. С. Ковальчук

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
Житомирський базовий фармацевтичний фаховий коледж м. Житомир, Україна,
Corresponding author. E-mail: Kovalchuk.Iryna@pharm.zt.ua, ORCID: 0000-0001-9700-8399

Paper received 02.07.21; Accepted for publication 22.07.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-256IX100-03>

Анотація. Стаття присвячена аналізу поглядів науковців на проблему формування професійної компетентності майбутнього фахівця фармації та теоретичному аналізу понять "компетенція", "компетентність", "професійна компетентність". Розглянуто види, якості та компоненти професійної компетентності; визначено професійні компетенції фармацевта згідно вимог Всесвітньої організації охорони здоров'я. Стаття містить результати та аналіз відповідей анонімного опитування студентів першого та другого курсів Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу щодо розподілу пріоритетних позицій майбутньої професійної діяльності. З'ясовано чинники, які впливають на процес формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів під час навчання у коледжі. Аргументовано важливість формування у здобувачів фахової передвищої освіти позитивного ставлення до обраної професії, надання знань про обрану професію та первинних умінь для розв'язання професійних завдань.

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, фармацевт, професійні компетенції фармацевтів, професійна компетентність майбутніх фахівців фармації.

Вступ. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", "Про фахову передвищу освіту" підкреслюється важливість підготовки високопрофесійних, компетентних, конкурентноспроможних кадрів, здатних до творчої праці та професійного розвитку. Тому проблема формування професійної компетентності майбутніх фахівців фармації є актуальною, багатоаспектною та практично значущою. Темпи інноваційного розвитку, що постійно прискорюються, вимагають від фахівців фармації високого рівня професійної компетентності й здатності до швидкого та якісного навчання, до освоєння нових технологій; уміння діяти адекватно у відповідних ситуаціях; брати на себе відповідальність за свою діяльність; уміння працювати в команді різнопрофільних фахівців.

Основним показником рівня кваліфікації сучасного фармацевта є його професійна компетентність. Професійна компетентність майбутніх фахівців фармації формується вже в період навчання. Сучасні умови характеризуються тенденцією швидкого старіння знань, що виражається у відставанні індивідуальних знань і досвіду від сучасних вимог до посади і професії. Тому фармацевтична освіта не може обмежуватися роками базового навчання, а вимагає постійного самовдосконалення. Відповідно, одним із основних завдань фармацевтичної освіти є формування професійно компетентного фахівця-фармацевта.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури засвідчує, що проблема професійної компетентності досліджувалась багатьма науковцями.

Структуру та сутність понять "компетенція" і "компетентність" у галузі освіти вивчали такі науковці як Н. М. Бібік, П. П. Борисов, С. С. Вітвицька, О. А. Дубасенюк, І. А. Зимня, В. В. Краєвський, Н. В. Кузьміна, Дж. Лалл, А. К. Маркова, О. В. Овчарук, Дж. Равен, Г. К. Селевко, А. В. Хуторський, С. Є. Шишов та інші.

Зміст професійної практичної підготовки фахівців фармацевтичної галузі досліджували І. Бойчук, І. Вітенко, О. Волосовець, О. Гудзенко, Б. Зіменковський, К. Платонова, В. Черних, Б. Ясько та інші. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю розглянуто Л. Кайдаловою [5].

Домінуючу мету професійної підготовки майбутнього фахівця до професійного й особистісного розвитку визначено в наукових працях С. О. Сисоевої [9].

Метою статті є визначення сутності та структури професійної компетентності фармацевта, аналіз чинників формування професійної компетентності здобувачів передвищої освіти галузі фармації у процесі фахової підготовки в коледжі.

Матеріали та методи. В якості матеріалів дослідження були вивчені педагогічні праці сучасних науковців; використано результати анонімного анкетування студентів Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу. Для досягнення мети використані методи структурно-логічного аналізу; системного підходу; анкетування, наукове спостереження, узагальнення позитивного власного досвіду та досвіду роботи викладачів фармацевтичного фахового коледжу.

Результати та їх обговорення. Аналіз проблеми формування професійної компетентності фахівців спрямовує нас до визначення головних понять дослідження: "компетентність" і "компетенція". Зарубіжні та вітчизняні дослідники по-різному визначають терміни "компетенція" та "компетентність". Деякі науковці ототожнюють ці поняття, однак переважна більшість вітчизняних учених розмежовують їх.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови компетенція – це добра обізнаність із чим небудь, коло повноважень особи [3]; Бібік Н. М. розуміє компетенцію як соціально закріплений освітній результат, реальні вимоги до засвоєння сукупності знань, способів діяльності, досвіду з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі [2].

На думку Овчарук О. В. компетентність – це інтег-

рована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції [7]. У Законі України "Про освіту" зазначено, що "компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність" [4]. У словнику "Професійна освіта" компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) визначена як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [8].

Компетентції розуміються як здатність особи, яка має виконувати певні повноваження, вимоги, роль, реалізувати певні результати; це те, на що претендує людина, це коло питань, в яких вона добре обізнана, має знання і досвід. Компетентність є більш широке поняття, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, а її досягнення відбувається через здобуття необхідних компетенцій, що складають мету професійної підготовки фахівця. Отже, щоб бути компетентним, потрібно володіти компетенціями. Наявність широкого асортименту компетенцій визначають належний рівень професійної компетентності фахівця та є джерелом його розвитку й ефективності в умовах жорсткої конкуренції.

За визначенням З. Курлянд професійна компетентність – інтегративна якість, здатність, що базується не лише певному обсязі знань, умінь і навичок, а і передбачає особисті якості індивіда, що забезпечують знайти необхідне знання та спосіб дії в певній ситуації [6]. С. Сисоєва розуміє професійну компетентність як інтегровану професійно-особистісну характеристику фахівця, що забезпечує ефективність певного виду діяльності та відображає рівень сформованості професійно-значущих якостей фахівця [9]. Н. Баловсяк визначає професійну компетентність як найвищий рівень професійної майстерності, що поєднує знання, уміння, рівень розвитку здібностей, результатів і способів діяльності, норми поведінки, а також внутрішні мотиви людини та дозволяє досягти високих результатів професійної діяльності [1].

Розрізняють декілька видів професійної компетентності: *діяльнісну*, яка пропонує володіння професією на високому рівні; *особистісну* (володіння способами самовираження і саморозвитку, здатність знаходити оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях, критичне мислення, вміння бачити проблему, здатність самостійно здобувати нові знання і вміння); *індивідуальну* (володіння способами самореалізації та саморозвитку індивідуальності в межах професії, здатність до творчості) [11].

Формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів залежить від усвідомлення сутності майбутньої професії студентами. У 2020/2021 навчальному році ми провели анкетування студентів першого (39 осіб) та другого (45 осіб) курсів спеціальності 226 Фармація, промислова фармація освітньо-професійного ступеня – фаховий молодший бакалавр денної форми навчання Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу (Рис. 1).

Під час опитування студентів I курсу (на початку навчального року) про пріоритетні позиції у виборі професії фармацевта були отримані наступні результати: *комфортні умови праці* обрали **89,7 %** студентів; *можливість працевлаштування після закінчення навчального закладу* – **64,1 %**; *високу оплату праці* – **48,7 %**; *інтерес до професійної діяльності фармацевта* був визначальним для **33,3 %** осіб; *актуальність, престиж професії* відзначило **46,2 %** опитованих; *можливість створення власного бізнесу* – **28,2 %**; на вибір професії у **23,1 %** студентів вплинули батьки; *здобуття освіти у престижному навчальному закладі* – **41,0 %**; *продовжили династію фармацевтів* – **20,5 %**; *мріяли допомагати людям з дитинства* – **15,4 %** опитованих першокурсників.

Опитування студентів-першокурсників фармацевтичного фахового коледжу засвідчує, що найбільший вплив на вибір професії фармацевта мали чинники на користь задоволення власних потреб. Не всі першокурсники мають професійну спрямованість або ж чітко розуміють професійну орієнтацію, діяльність. У більшості з них вона виробляється лише в процесі навчання, особливо після проходження навчальних і виробничих практик, які студенти проходять у фармацевтичних організаціях.

З метою виявлення пріоритетних позицій у майбутній професійній діяльності було проведено опитування студентів II курсу (у кінці навчального року). Аналіз відповідей учасників дослідження показав наступні результати: *комфортні умови праці* є важливими для **80,0 %** студентів; *можливість працевлаштування після закінчення навчального закладу та висока зарплата* – для **66,7 %** опитованих; *інтерес до професійної діяльності фармацевта* є визначальним для **64,4 %** осіб; *актуальність, престиж професії* – для **55,6 %**; *можливість створення власного бізнесу* – для **44,4 %**; *задоволення бажання батьків бачити своїх дітей фармацевтами залишається актуальним* для **6,7 %** студентів; *здобуття освіти у престижному навчальному закладі* – для **41,0 %**; *продовження династії фармацевтів* – для **11,1 %**; *мрія дитинства* – для **15,6 %** опитованих.

Опитування студентів-другокурсників фармацевтичного коледжу підтверджує наступне: здобуття освіти передбачає розвиток професійної компетентності, що викликає інтерес до майбутньої професійної діяльності, який відзначають пріоритетним **64,4 %** студентів-другокурсників і лише **33,3 %** студентів-першокурсників. Ефективність розвитку професійної компетентності залежить як від мотивації, так і від пізнавального інтересу здобувачів фахової передвищої освіти, від бажання до самопізнання та професійного саморозвитку.

Грунтуючись на результатах опитування студентів фармацевтичного коледжу можна окреслити чинники, які впливають на формування професійної компетентності майбутніх фахівців: особистісно-ціннісні орієнтири здобувача фахової передвищої освіти та професійно-пізнавальний інтерес; матеріально-технічна база навчального закладу та професійна компетентність викладачів; професійна спрямованість навчання, яка сприяє усвідомленню студентами важливості знань для успішного оволодіння професією.

Згідно з концепцією "фармацевта семи зірок", запропонованою Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) та ухваленій Міжнародною фармацевтичною федерацією (МФФ) у 2000 році, фармацевт –

це особа, яка надає допомогу, приймає рішення, є комунікатором, наставником, довільним учнем, лідером, менеджером [13].

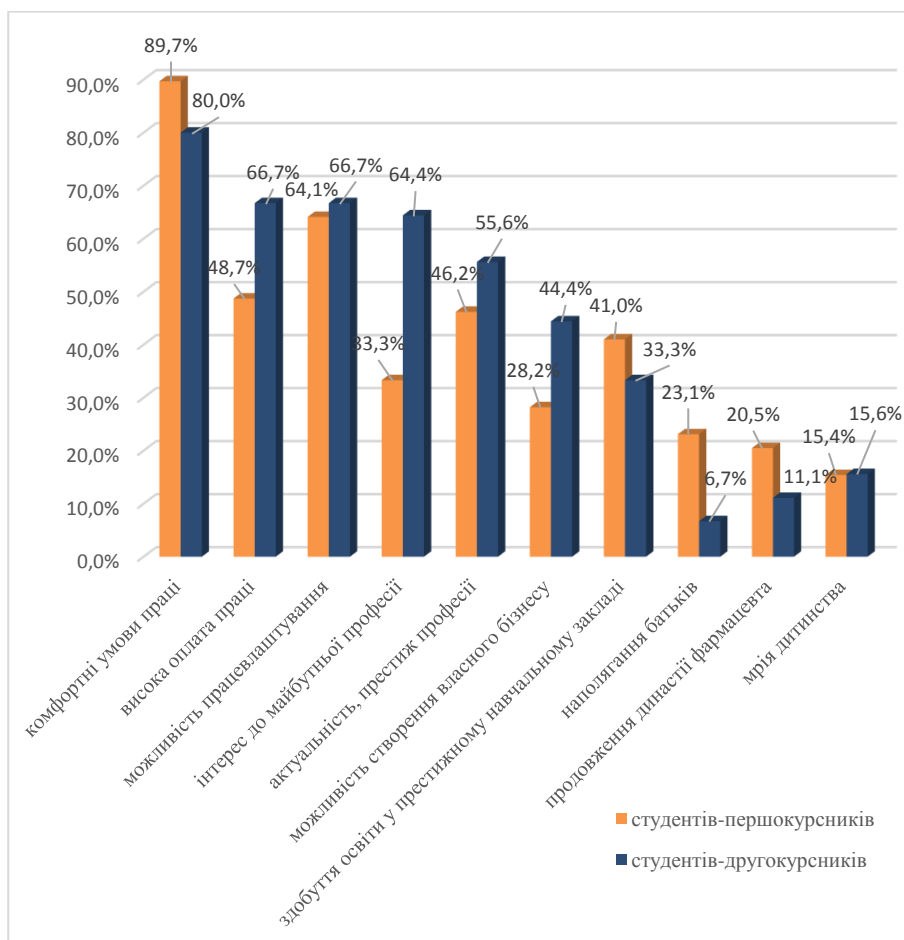

Рис. 1. Розподіл пріоритетних позицій майбутньої професійної діяльності фармацевта за опитуванням

Згідно вимог ВООЗ до професійних компетенцій фармацевтів можна віднести: надання фармацевтичної допомоги будь-якій людині, що її потребує; знання, вміння й навички з професійної області; комунікативні вміння і навички, що включають здатність вести бесіду, спілкуватися, налагоджувати комунікативний контакт з відвідувачами аптечних закладів, орієнтуватися в особливостях партнера у спілкуванні, спостерігати, розуміти та застосовувати невербальну мову, запобігати та долати перепони у взаєморозумінні тощо.

Формувати у студентів професійну компетентність доцільно на засадах міждисциплінарного інтеграційного підходу. Такий підхід забезпечує системність теоретичних знань, бачення і усвідомлення явищ і процесів професійної реальності, формування цілісного уявлення про певний вид діяльності.

Поряд із дисциплінарною інтеграцією важливим є використання комплексу професійно-орієнтованих завдань різного рівня складності (кейсів), які моделюють ситуації, з якими зіткнуться студенти у майбутній професійній діяльності [12]. Такі завдання не тільки професійно мотивують студентів, інтегрують теоретичні знання в практичну діяльність, вдосконалюють навички самоконтролю і рефлексії, а й фор-

мують ключові компетенції.

У фармацевтичному навчальному закладі дуже важливим є формування у здобувачів фахової передвищої освіти позитивного ставлення до обраної професії й об'єкта майбутньої праці на рівні стійких інтересів і нахилів, надання знань про обрану діяльність та початкових умінь для ефективного розв'язання професійних завдань. Розвиток мотивації є одним із завдань формування професійної компетентності здобувачів фахової передвищої освіти у коледжі, яка пов'язана з потребою особистості досягти поставленої мети. Мотиваційний компонент визначає позитивне ставлення до обраної професії, передбачає вміння визначити власні цілі, переборювати труднощі в діяльності, а також здатність навчатися протягом життя, вміння досягати успіху в житті. Можна виділити такі мотиви навчання здобувачів фахової передвищої освіти: науково-пізнавальні, професійно-ціннісні, комунікативні тощо. Мотивація – один із найважливіших чинників, який забезпечує досягнення успіху в будь-якій діяльності. Мотиваційна сфера як стрижень особистості, її стимулююча сторона, як рушійна сила поведінки людини має провідне значення при формуванні професійної компетентності.

У процесі фармацевтичної підготовки формуються

та набувають розвитку у професійній діяльності такі важливі якості фармацевта як психофізіологічні, психологічні характеристики та здатності. Професійно важливі якості розвиваються у процесі фахової підготовки та є не лише передумовою придатності до фармацевтичної діяльності, а й основою її успішності.

До якостей професійної компетентності Х. Столярук відносить: *адаптаційну мобільність* (схильність та вміння творчого вирішення професійних потреб, ініціативність, сприйняття нової інформації, нововведень); *контактність* (уміння слухати, переконувати та сприймати думку інших); *стійкість до стресів* (інтелектуальна і емоційна захищеність при виникненні проблемних ситуацій, уміння володіти собою); *домінантність* (лідерські якості та вміння впливати на інших при необхідності); *моральні та вольові якості* (наполегливість, почуття відповідальності та обов'язку); *інтелектуальні якості* (глибина знань, широта світогляду, допитливість) [10].

У реальній практиці фармацевт повинен мати первинний набір професійних якостей, які розвиваються, удосконалюються та змінюються під впливом умов професійної діяльності, переходячи у компетентність, яка включає як професійно-важливі характеристики та якості, так і особистісні характеристики (мобільність, критичне мислення, комунікативність, організованість, етичні характеристики, ставлення до роботи, здатність до саморозвитку тощо). Найбільш суттєві якості фахівця, вважають ключовими компетенціями, які складають професійну компетентність фахівця.

На нашу думку, у структурі професійної компетентності фахівця фармації можна виділити такі компоненти: *цілемотиваційний* (усвідомлення необхідності постійного підвищення рівня професійної компетентності,

розкриття своїх творчих здібностей і можливостей); *когнітивний* (мобільність знання, оволодіння новою інформацією для успішного застосування в умовах виконання професійної діяльності, усвідомлення потреби в постійному самовдосконаленні); *особистісний* (гнучкість та критичність мислення, фахівець повинен не тільки усвідомлювати сутність проблеми, а й уміти її ефективно розв'язувати в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях; бути здатним обирати найбільш оптимальне рішення в даних умовах в даний час і нести за нього відповідальність, аргументовано відкидати помилкові судження тощо); *комунікативний* (вміння конструктивно спілкуватися з хворими, їх родичами, лікарями, колегами, партнерами); *контрольно-рефлексивний компонент* (бути здатними до рефлексії своєї діяльності, регулювати свій емоційний стан і поведінку).

Сформована професійна компетентність у фахівців фармацевтичної галузі зумовлює здатність фахівця ефективно виконувати професійну діяльність.

Висновки. Найвищим критерієм якості підготовки майбутніх фахівців є професійна компетентність, яка забезпечує ефективність професійної діяльності. Професійна компетентність є інтегрованим, комплексним, динамічним явищем і поєднує не тільки знання, уміння та навички, а й здатності особистості, показники загальної культури, вміння виконувати професійні обов'язки. Основою професійної компетентності є професійна придатність, що являє собою сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, комунікативні уміння і навички необхідні для здійснення ефективної професійної діяльності.

Перспективою у подальшому дослідженні є визначення моделі формування та розвитку професійної компетентності фармацевтів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баловсяк Н. Інформаційна компетентність в системі ключових компетенцій особистості / Н. Баловсяк // Професійна підготовка та інноваційні процеси у навчально-виховних закладах. – Харків, 2004. – С. 6-15.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід до презентації освітніх результатів. / Н. М. Бібік // Школа І ступеня : теорія і практика : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2004. – Вип. 10. – С. 24-37.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
4. Закон України «Про освіту» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Кайдалова Л. Г. Теоретичні та методичні засади неперервної професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичного профілю: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2011. 42 с.
6. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти: навчальний посібник / З. Н. Курлянд, І. О. Баргенева, І. М. Богданова, О. А. Галіцан, Р. С. Гурін [та ін.]. – Київ : Знання, 2012. – 390 с.
7. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : "К.І.С.", 2003. – С. 13-41.
8. Професійна освіта: словник : [навч. посіб.] / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Нічкало. – К., 2000. – 380 с.
9. Сисоева С. О. Педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю / С. О. Сисоева // Компетентнісний підхід у сучасній університетській освіті: збірник наукових праць. – Рівне : НУВГП, 2011. – С. 3-11.
10. Столярук Х. С. Критерії формування набору компетенцій фахівця у сфері управління персоналом / Х. С. Столярук // Соціально-трудова відносина: теорія та практика : зб. наук. праць ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – 2012. – № 1(3). – С. 153-159.
11. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на основі інтегративного підходу [текст]: методичні рекомендації / І. М. Козловська, Я. М. Собко, О. О. Стечкевич, О. М. Дубницька, Т. Д. Якимович. – Львів: Сполом, 2012. – 64 с.
12. S. S. Vitvytska, I. S. Kovalchuk, Application of case technology in the process of teaching chemistry to future specialists in the field of pharmacy // Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences. Vol. 1 (104), 2021. – p. 59-68.
13. The role of the pharmacist in the health care system. Preparing the future pharmacist: curricular development, 1997. Report of the third WHO Consultative Group on the Role of the Pharmacist [online] Vancouver, Canada, 27-29 August 1997. Geneva: World Health Organization. Document no. WHO/PHARM/97/599. Режим доступу: <http://www.who.int/medicines>

REFERENCES

1. Balovsiak N. Information competence in the system of key competencies of an individual / N. Balovsiak // Professional training and innovation processes in educational institutions. – Kharkiv, 2004. – p. 6-15.
2. Bibik N. M. Competence approach to the presentation of educational results. / N. M. Bibik // First grade school: theory and practice: col. of scientific works., Pereiaslav-Khmelnyskyi., H. Skovoroda state pedagogical university. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2004. – Ed. 10. – p. 24-37.
3. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250 000 / founder and chief editor V. T. Busel. – Kyiv; Irpin: Perun, 2005. – VIII, 1728 p.
4. Law of Ukraine "On Education" // access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Kaidalova L. H. Theoretical and methodical bases of sustainable professional training of future specialists of pharmaceutical profile: abstract of the doctoral thesis, specialty: 13.00.04. Pedagogy. Zaporizhzhia, 2011. 42 p.
6. Kurliand Z. N. Theory and methods of professional education: a textbook / Z. N. Kurliand, I. O. Bartienieva, I. M. Bohdanova, O. A. Halitsan, R. S. Hurin [and other]. – Kyiv: Znannia, 2012. – 390 p.
7. Ovcharuk O. V. Competences as a key to updating the content of education / O. V. Ovcharuk // Education reform strategy in Ukraine: recommendations on education policy. – K.: "K.I.S.", 2003. – P. 13-41.
8. Professional education: dictionary: [textbook] / founded by S. U. Honcharenko and other; edited by N. H. Nychkalo. – K., 2000. – 380 p.
9. Sysoieva S. O. Pedagogical competence of a teacher of a higher educational institution of non-pedagogical profile / S. O. Sysoieva // Competence approach in modern university education: collection of scientific works. – Rivne: NUWEE, 2011. – P. 3-11.
10. Stoliarchuk Kh. S. Criteria for the formation of a set of competencies of a specialist in the field of personnel management / Kh. S. Stoliarchuk // Social and labor relations: theory and practice: collection of scientific works; SHEI «Kyiv national economic university named after Vadym Hetman». – 2012. – № 1(3). – P. 153-159.
11. Formation of professional competence of future specialists on the basis of an integrative approach [text]: methodical recommendations / I. M. Kozlovska, Ya. M. Sobko, O. O. Stechkevych, O. M. Dubnytska, T. D. Yakymovych. – Lviv: Spolom, 2012. – 64 p.

The essence and structure of professional competence of future specialists in the field of pharmacy

I. S. Kovalchuk

Abstract. The article is devoted to the analysis of such concepts as "competence", "competency" and "professional competence". Types, qualities and components of professional competence are considered; the professional competencies of a pharmacist are defined in accordance with the requirements of the World Health Organization (WHO). The article contains the results of an anonymous survey and the analysis of answers given by the students of Zhytomyr college of pharmacy on the distribution of priority positions of future professional activities. The factors that influence the process of forming the professional competences of future pharmacists during their studies at the college have been identified.

Keywords: *competence, competency, professional competence, pharmacist, professional training, professional competences of a future pharmacist.*